

Türk Dostu Pierre Loti'nin Gözüyle Ermeni Meselesi

Kemal Kurak*

Özet

Türk dostu olarak bilinen Fransız yazar Pierre Loti yazdığı yazılarla Ermeni Meselesini Avrupa gündemine taşımış, ülkesi Fransa'yı da şiddetle tenkit eden bir yazar olarak her zaman Türklerin yanında olmuştur. Türkiye'nin toprak bütünlüğünün korunmasını, Türklere iftira atıldığını, Ermenilerin Türkleri katlettiğini Fransız ve dünya kamuoyuna açıklamaktan çekinmemiştir.

Bir anti-emperyalist ve insan hakları savunucusu olan Loti, sömürgeciliğin doruğa çıktığı XIX. asırda emperyalist ülkelerin sömürge uğruna yaptığı kıyımları ve vahşetleri anlatmaya ve bu ülkeleri tenkit etmeye azamî gayret göstermiştir. Türk topraklarına defalarca gelip giderek Türk insanını yakından tanıyan Loti, yapılan yanlış bilgilendirme ve propagandalardan dolayı Türkler'in barışsever ve hoşgörülü bir halk olduğunun bilinmediğini, gerçeklerin çarpıtıldığını ifade etmiştir.

Loti yazılarında elinden geldiğince Türklerin "korkunç, baskıcı, işkenceci" oldukları yönündeki iddiaları çürütmeye çalışır. Türklere karşı insafsız bir savaş yapıldığını söyleyen Loti, Avrupalı devletlerin Türklere yapılan eziyetleri görmezden geldiklerini de vurgular. Balkan Savaşları sırasında yazdığı bir yazıda Batı medyasının yaptığı vicdansızca benzetmelere isyan eder ve Türkleri savunmaktan şeref duyduğunu belirtir.

Ermeni Meselesi, XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Avrupa ile Dünya gündemine yerleşen en önemli uluslararası sorunlardan birisi olmuştur. Fransız İhtilalinden sonra bütün dünyada başlayan milliyetçilik akımları sonucu XIX. yüzyılın başlarından itibaren Osmanlı Devletinde de bu akım etkisini göstermiş; Rumlar, Sırlar, Bulgarlar gibi Ermeniler de Osmanlı devletine karşı ayaklanarak bağımsız olabileceklerini düşünmeye başlamışlardır. İşte 1915 "Ermeni olayları"nın tartışıldığı bir dönemde Avrupa kamuoyunu gerek yazılarıyla gerekse kitaplarıyla Türkiye lehine derinden etkileyen bir isim çıkmıştır: Pierre Loti.

1850'de Fransa'da doğan Pierre Loti, Osmanlı topraklarına ilk kez 1870 yılında İzmir ziyaretiyle ayak basar. 1923 yılındaki vefatına kadar Türk topraklarına defalarca gelip giden Loti bir dönem İstanbul'da ikamet edip romanlarını yazmıştır. Aslen deniz subayı olan Fransız yazar Türkiye'yi seven, Türkler gibi yaşayan biri olmuştur.

Hiç şüphesiz Loti'nin Türkiye'de çok sevilmesinin en büyük sebebi onun Türk dostu olmasıdır. Çünkü Osmanlı Devleti'nin çok yalnız ve sıkıntılı olduğu bir dönemde Batı'ya karşı Türkleri tek başına savunan Loti, Türk insanının kalbinde büyük bir yer edinmiştir. Bundan dolayı "Pierre Loti" denildiğinde aklımıza "Türk Dostu" sözünün gelmesi boşuna değildir.

Loti'nin bir anti-emperyalist ve insan hakları savunucusu olduğuna dikkat çekmek gerekir. O, sömürgeciliğin doruğa çıktığı XIX. asırda emperyalist ülkelerin sömürge uğruna yaptığı kıyımları, vahşetleri anlatmaya ve bu ülkeleri tenkit etmeye azamî gayret göstermiştir. Başta İngiltere olmak üzere bütün emperyalist ülkeleri tek tek eleştiren Loti daha sonra diğer Avrupalı devletlerin yaptıkları katliamları bir bir ortaya dökmüştür. Sözgelimi İspanya'nın Engizisyon ayıbını, Yahudilerin katledilmesini, Ortodoksların

(*) Milli Eğitim Bakanlığı Tarih Öğretmeni.

Katoliklere, Bizans'ın Müslümanlara ve Rum Katoliklere, Makedonların Müslümanlara yaptığı zulümleri hatırlatır. Sadece İngilizleri, İtalyanları, Prusyalıları eleştirmez, ülkesi Fransa'yı da şiddetle tenkit etmekten çekinmez.

Loti'nin Türkiye'yi hararetle savunan yazılar yazması Trablusgarp Savaşı ile başlar. 11 Ekim 1911 günü *Le Figaro* Gazetesi'ne yazdığı yazısında o günlerde İstanbul'da çıkan bir büyük yangın sonunda açıkta kalan altmış bin kişiye yardım çağrısında bulunur¹. Loti'nin bu yazısı hemen İtalya'da yankı bulur. İtalya Dışişleri İkinci Kâtibi ve İtalia İllustration Gazetesi'nin müdürü, İtalya'nın Trablusgarp saldırısı üzerine bir mektup yazar. Mektupta Loti'nin İtalya'nın Trablusgarp seferi (!) hakkında fikirlerini açıklamasını istemektedir. Loti bu soruya hem şaşırır hem de sert bir cevap verir². Loti özellikle de Fransız gazetelerinin, İtalya'nın tarafını tutmalarına tepki gösterir. Bu sebeple İtalyanların bu işgal sırasından yaptığı katliamları bir bir anlatır, anlatır ki bir daha ne Fransızlar ne de başka bir ülke İtalyanları savunsun. Bu sözlerin kendisine ne kadar küfür getireceğini kolaylıkla tahmin ettiğini söyleyen Loti, bu işgale karşı olduğunu büyük bir kararlılıkla haykırır³. Loti, Trablusgarp yazıları üzerine hem Fransızlardan hem de İtalyanlardan çok mektup alır.

Loti'nin İtalyanlar hakkında yazdıkları Avrupa'da olay yaratır. Loti'ye yüzlerce okuyucudan destek gelir ama *Le Figaro*'da tereddütler de uyandırır; gazetenin yöneticisi olan Gaston Calmette bu İtalyan karşıtı satırları cezalandırmak isteyen çok sayıda okuyucusunun aboneliğini iptal etmesini felaket diye niteler. Söz konusu gazetede Loti'nin aynı görüşleri savunan başka bir mektubu yayımlanır. Askeri otorite bu tarz yazılardan etkilenir. Ardından, bir gazetede Loti'nin Divan-ı Harp'e ifade vermeye çağrıldığı söylenir. 3 Ocak tarihli *Le Figaro*'da yayımlanan yeni bir makale ise, Loti'nin kara ve deniz kuvvetlerine hakaret sebebiyle kovuşturulmasına yol açar⁴.

1912 yılında başlayan Balkan Savaşı'nda Osmanlı hem hazırlıksız yakalanmıştır, hem de çaresizdir. O sıralarda devam eden Trablusgarp Savaşı Osmanlı Devleti'nin bu meseleyle yeterince ilgilenmesine engel olur. Aynı zamanda Osmanlı, bu savaşta büyük bir ithamla karşı karşıyadır. Balkan ülkeleri, Osmanlı'nın kendilerini yok etmek istediklerini iddia ederek Avrupalı Devletlerden yardım isterler. Bu itham karşısında ne yapacağını bilmeyen Osmanlı'nın yanında, Avrupa'nın karşısına tek başına çıkan yine Pierre Loti vardır.

22 Ocak 1913'te *Can Çekişen Türkiye*'yi yayımlayan Loti, büyük ilgi gören bu kitapta Balkan Savaşını, Türklere yapılan zulümleri anlatan mektuplara ve makalelerine yer vermiştir. Loti Edirne'nin kurtuluşundan sonra Trakya'ya giderek Bulgarların yaptığı mezalimi yerinde görmüş ve bunları çeşitli basın organlarıyla yayınlarak dünyaya duyurmuştur. Amerika'da iken Avrupa'nın Balkan Savaşı'na müdahale etmesi için bir çağrıda bulunur. 13 Ekim tarihli *Le Martin*'de Avrupa'nın "tarihinde bir leke olarak kalacak" eylemsizliğine üzülmü ve ardından Amerika başkanı Taft ile görüşür. Başkan sadece hakemlik usulüne başvurabileceğinden söz eder. Loti Fransa'ya döner dönmez ümitsiz bir kampanya başlatır⁵.

Loti, Balkan Savaşlarının yapıldığı dönemde Türkler hakkında söylenen iftiralara karşı yine kalemine sarılır ve cevap vermekte gecikmez. Daha sonraki yazılarında da Türkler'e karşı insafsız bir savaş yapıldığını belirtir. İttihat ve Terakki hükümeti, Avrupa'da Türkiye'yi savunduğu için Loti'ye bir teşekkür mektubu yollanmasını kararlaştırır. Bu yüzden, Balkan Savaşı'nın başladığı sıralarda Avrupa'ya iki heyet gönderilmiştir.

- (1) Orhan KOLOĞLU, *Büyük Dost Pierre Loti'ye Mektuplar*, Ankara: Pierre Loti Dostları Derneği Yayınları, 2001, 4.
- (2) Pierre LOTI, *Can Çekişen Türkiye 1914*, Çev: Fikret ŞAHOĞLU, İstanbul: Tercüman 1001 Temel Eser, (tarihsiz), 42-43.
- (3) Pierre LOTI, *Sevgili Fransa'mızın Doğudaki Ölümü* Çev: Tuğrul BAYKENT, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2002, 47-50.
- (4) Alain Quella VİLLEGER, *Pierre Loti: Gezegen Seyyahı*, Çev: Aysel Bora, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2002, 434.
- (5) A. Q. VİLLEGER, 438.

Loti hem bu iki heyeti Fransız Akademisi üyesi bazı kişilerle tanıştırmış, hem de yazdığı mektuplarla referans olmuştur. Fakat bunlardan da sonuç çıkmaz. Sonuçta Loti'nin yardım talebine sadece bir başka Türk dostu olan Claude Farrere destek verir⁶.

Savaş ilerledikçe, katliama maruz kalan insan sayısı arttıkça Loti'nin Türkleri destekleyen yazılarında büyük bir artış olur. Loti, Türkler hakkında atılan iftiraları kabul etmez: "Ömürleri boyunca ülkelerine ayak basmamış olan Batılılar tarafından Türkler'in tanınmamış olması, hayatları hakkında peşin hükümlere göre fikir yürütülmesi, insanı isyan ettiriyor. Yeni döndüğüm Amerika'da da durum farklı değildir. Orada da Türkler'den bahsedildiği zaman «Asya aşiretleri», «barbarlar» gibi sözler kullanılmaktadır. Hâlbuki yeryüzünde onlardan daha iyi yürekli, cesur, namuslu ve kendi halinde bir başka bulunduğunu sanmıyorum"⁷.

Daha sonraki yazılarında da Türk milletine karşı vicdansız bir savaş yapıldığını söyleyen Loti, Avrupalı devletlerin Türkler'e yapılan eziyetleri görmezden geldiklerini de vurgular: "Bunlar, Hıristiyan milletlerin, aslında kendilerini yok etmek için açık veya gizli bir şekilde birleştiklerini nasıl hissetmezler? Biz Fransızlar, onlardan Cezayir'i Tunus'u, Fas'ı aldık. İngilizler, entrikalarıyla Mısır'ı gasbettiler (...) Zavallı Türkler! Bir zamanlar Avrupa'da kendilerine yardım eder görünenlerin hemen hepsi, bugün nasıl da küstahlıkla onları bir tarafa itiyorlar. Bugün türlü hakaretlerine uğradıkları basın kendilerini savunacaklarına söz vermiş olan diplomatlar ve bir zamanlar dostluk gösteren devletler, şimdi nasıl da yan çiziyorlar. İşin garip tarafı, savaştan kaçmakla bile suçlanıyorlar"⁸.

Loti bir taraftan da Türkler'in kendilerini savunacak güçten yoksun olduklarını kaydeder. Ona göre, zavallı Türkler, parayla satın alınan bazı gazetelerin sayfalarına nefretlerini aksettirecek kadar zengin değildirler. O gazeteler maalesef doğruluk ve iyi

niyetlerini koruyan diğer gazetelere de söz geçirmektedirler⁹. Loti, ömürleri Türkiye'de geçmiş diplomatlar, rahipler, tüccarlardan çok sayıda mektup aldığını ve bu mektuplarda "Türkler'i müdafaa ediniz. Çok saf, çok namuslu, din hürriyetine saygılı ve iyi yürekli bu milleti sonuna kadar müdafaa ediniz." denildiğini anlatır¹⁰. Her taraftan rica edildiği gibi İslam'ı savunduğunu çalıştığını söyleyen Loti "Fakat, sesim, bu konunun cahili olanların ücretli iftiraları ve menfaat gürültüleri arasında boğuluyor, özellikle, bilgisizlikten, Türkler'in durumunu kavrayamamaktan dolayı hakaretlerde bulunuluyor"¹¹ diyerek çaresizliğini belirtir.

Loti'ye göre, hiçbir yerde, Türkler'deki kadar yoksullara, zayıflara, âcizlere, küçüklere acıma ve şefkat; ana babaya saygı gibi yüce duygulara rastlanmaz. Bu insanlardan biri hatta yaşı ilerlemiş bile olsa, o küçük ve zararsız kahvelerden birinde otururken, babası içeri girerse, hemen yerinden kalkar, sesini alçaltır, sigarasını söndürür ve saygı ile bir köşeye ilişir¹².

Loti, *Can Çekişen Türkiye*'de Türkler'i savunurken bir yandan da eleştirir: "İşte bu talihsiz Türk milleti -elbette onların da umutsuzluk sebebiyle, büyük sertlik gösterdikleri çılgınlık anlarında, önemli hataları olmuştur- bir yıldan beri, ne emperyalist savaşları, ne riyakâr vaatlerin, ne binlerce evi kül eden yangınların, ne depremlerin, ne tifonun, hülâsa, hiçbir belanın üzerine saldırmaktan bıkmadığı bu ezilmiş millet, şimdi hiç olmazsa, başında bir şan ve şeref tacı ile ölmek arzusundadır (...) Taptaze çocuklar, okullarını bırakarak askere yazılıyorlar. Kendilerini ölümün kucağına atmak için Çatalca'ya koşuyorlar, imamlar cepheye

(6) Yücel BULUT, *Türk Dostları: Pierre Loti ve Claude Farrere*, İÜ Edb. Fak. Sosyoloji Bölümü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 1993, 44.

(7) P. LOTİ, *Can Çekişen* ..., 57.

(8) P. LOTİ, *Can Çekişen* ..., 55-56.

(9) P. LOTİ, *Can Çekişen* ..., 77.

(10) P. LOTİ, *Can Çekişen* ..., 88.

(11) P. LOTİ, *Can Çekişen* ..., 89-90.

(12) P. LOTİ, *Can Çekişen* ..., 59.

koşuyor ve eli daha silâh tutabilen ihtiyarlar onların peşinden gidiyorlar¹³.

Loti, Balkan Savaşları'nda mağlup olan Osmanlı askerlerinin çok kötü şartlarda savaştığını söyleyerek Türk insanını takdir eder. Çünkü Türkler, kahramanca yenildiler. Onlar yalnız dört devletin orduları ile çarpışmadılar. Onların daha zorlu düşmanları da vardı: Açlık, kıtlık ve ordunun bütün sınıflarında düzensizlik. Yeryüzünde hiçbir asker, bu kadar acıklı yokluklara katlanamazdı¹⁴.

Loti, Balkan Savaşları sırasında yazdığı bir yazıda Batı medyasının yaptığı insafsızca benzetmelere isyan eder ve Türkler'i savunmaktan şeref duyduğunu belirtir: "Herkes tarafından yalnız bırakılan ve kandırılan, kara ve deniz ordularının levazım ve mühimmat alışlarında aldatılan Türkiye... Haklarının çalınmış olması yetmiyormuş gibi, bir de kendilerine bazı gazeteler tarafından ölmüş aslana çifte atan eşek misali, darbeler indirilmektedir. Kanla yoğrulmuş topraklar üzerinde, İslamiyet nâmına şerefle can vermiş 500.000 şehit bıraktıkları halde, bu gazeteler onlarla alay ediyorlar; onları küçük görüyorlar. Ben de onlarla birlikte hakarete uğruyorum. Bundan dolayı da iftihar ediyor, gurur duyuyorum. Herkesin biraz daha eziyet etmek istediği mağlûpların savunmasını üzerime almak ve onlar adına yardım istemek, her zaman için şerefli bir davranıştır. (...) Onlar için hakarete uğramak şerefini, ben Doğu ülkelerinde kumandan iken, subaylarımdan biri olan dostum Claude Farrere ile beraber kazanmış bulunuyoruz"¹⁵.

Bu arada, Balkan Harpleri sonunda barış antlaşması henüz resmi olarak imzalanmamış iken Loti'nin İttihat ve Terakki hükümeti tarafından İstanbul'a davet edildiğini biliyoruz. 12 Ağustosta İstanbul'da olan Loti ve oğlu Samuel, çeşitli dernek ve kuruluşların temsilcileri ve kalabalık bir halk topluluğu tarafından karşılanır. Loti, Edirne'nin Bulgar işgalinden kurtarılmasından sonra incele-

me yapmak üzere bu şehre geçer. Buradaki Türkler'in çektiği ızdırapları, yaşadığı sıkıntıları yazılarıyla dünya kamuoyuna duyurmaya çalışır. İstanbul'da kaldığı günler içinde; padişahın, sadrazamın Yenikapı Mevlevihanesi şeyhi Baki Efendi'nin kendi onuruna verdikleri iftar yemeğine katılır¹⁶.

I. Dünya Savaşı öncesinde müttefik arayışlarına giren Osmanlı Devleti, bu arayışlarında hem İngiltere ve hem de Fransa ile ilişki kurmaya çalışır. Cemal Paşa, destek bulmak amacıyla Fransa'ya bir dostluk ziyaretinde bulunur. Paris'te iken Fransa-Türkiye Dostluk Cemiyetleri adıyla İstanbul ve Paris'te karşılıklı umûmî merkezleri bulunan bir cemiyet teşkil etmeyi başarır. Cemiyetin Paris şubesinin üyeleri arasında Pierre Loti de vardır¹⁷. Enver Paşa, bu büyük savaşın Almanya'nın kesin zaferiyle sonuçlanacağına inandığından 2 Ağustos'ta Rusya'ya karşı Almanya ile gizli bir ittifak antlaşması imzalar. Loti bu ittifaka şiddetle karşı çıkar, bu yüzden 6 Eylül 1914 tarihli *Le Figaro*'ya yayınlanmak üzere bir mektup gönderir.

I. Dünya Savaşı başladığında Loti'yi, Paris'in geleceğinden çok Türkiye'nin kaderi endişelendirmektedir. Doğu'da ikinci bir cephe açılması gündeme geldiğinde Loti Çanakkale çıkarmasına karşı çıkar, bu konudaki kaygılarını General Gallieni'ye aktarır. İtilaf Devletleri'nin Çanakkale yenilgisi onu haklı çıkarmıştır. Buna rağmen yine o, Türkiye ile görüşmeye oturulmasını önerir. Cumhurbaşkanı Poincare önce karşı çıkar; ancak General Gallieni'nin onaylaması üzerine razı olur¹⁸.

Savaşın Osmanlı Devleti mağlup çıkmıştır. Savaş boyunca susan Loti suskunluğunu bozar ve yeniden Türkiye'yi müdafaa eden yazılar yazmaya başlar. Bu dönemdeki

(13) P. LOTİ, *Can Çekişen...*, 62.

(14) P. LOTİ, *Can Çekişen...*, 95-96.

(15) P. LOTİ, *Can Çekişen...*, 65-66.

(16) Y. BULUT, 47.

(17) Y. BULUT, 47-48.

(18) Faruk ERSÖZ, "Güdümlü Bir Yazar Olarak Pierre Loti", *Toplumsal Tarih*, Sayı: 73, Ocak 2000, 16.

yazıların konusunu Türkler’i katliam etmekle suçlayan Yunanlılar ve Ermeniler teşkil eder. Aslına bakılırsa, bu dönemde bir Fransız-İngiliz rekabeti vardır. İki ülke, Osmanlı’nın topraklarını paylaşmak konusunda bir çatışma içerisindedir. İngiltere, Akdeniz’deki emellerine ulaşmak için Fransa’yı tasfiye etme planları yapıp Osmanlı topraklarına tek başına sahip olmaya çalışmaktadır. “Akdeniz bir Fransa gölüdür” sözünün artık geçerli olmadığını belirten Loti, Fransa’nın Akdeniz’de büyük bir hata yaptığını vurgular¹⁹.

I. Dünya Savaşı sonrası imzalanan Mondros Mütarekesi, Fransa kamuoyu tarafından sevinçle karşılanır. Loti ise *L’Echo de Paris* gazetesinde yayınladığı makalesinde, Türkler’in hiçbir zaman Fransa’nın düşmanı olmadığını, onların Rusya’ya karşı savaş açtıklarını ve Rusya tarafından ezilmemek için umutsuzca, nefret edilen Almanya’nın kollarına atıldığından bahseder²⁰. Bu yazı üzerine tepedekiler telaşlanır. Yazar Barrere, Dışişleri Bakanlığı’na şu telgrafi gönderir: “Sir Mark Sykes, 1 Kasım tarihinde *L’Echo de Paris*’in başından çıkan, Loti imzalı bir makaleye dikkatimi çekiyor. Bu yazı insanların en insanisi, Fransızlara en sempatik halk olarak gösterilen Türkler’e bir methiye ve Türkler’in soylarını ortadan kaldırmaya kalkıştığı zavallı Ermeniler’e karşı doğrudan bir saldırı. Sir Mark Sykes, bu makalenin Asya’daki bütün Müslümanlar tarafından okunacağı ve bize bağlı olanların nezdinde hoş bir izlenim bırakacağı görüşünde”²¹.

Loti, Fransız politikacılarla ters düştüğü 1919 yılı boyunca Türkler’i savunan yazılarını yayınlatabilmek için çektiği sıkıntıları Louis Bartou’ya gönderdiği ve yardım dilendiği mektuplarında açıklar: “Çok zor günler geçiriyorum; ağırları her yerimde her şekilde hissediyorum. Doğudaki eylemlerimizin temelinde hem aptallık, hem de suçluluk yattığı için, umutsuzluk ve kızgınlık içinde tam anlamıyla çileden çıkmış bir haldeyim. Her taraftan gelen hakaretlere uğramak bir şey değil, ama en haysiyetsiz yazıları okumak

ve bunları düzeltmek, gerçeği yüksek sesle haykırmak hakkına sahip olamamak tam bir işkence... Yalvarırım bir şeyler yapmaya çalışın; inanın bu dava hem doğru hem de soylu bir davadır”²².

Loti, I. Dünya Savaşı’ndan sonra, gizli paylaşım anlaşmalarıyla Osmanlı Devleti’nin parçalamaya çalışıldığı bir dönemde yani 1919 yılında ise *Le Figaro* gazetesinde *Bize Lazım Olan Müttefikler (Les Alliés qu’il nous faudrait)* adlı makalesini yayınlar. Sansür yüzünden gizlice basılan ve dağıtılan bu yazıda Türkler’in katliamcı, barbar, vahşi insanlar olduğu yönünde yayınlar yapılmasına kızar: “Fakat işte hiç kimsenin bir mazeret veya bir açıklama bulma fikri aklına gelmeksizin, bu 12’nci madde, çiğnenen tek madde oldu. Hayır, şimdi Batıda, Türkler’in kanun dışı aşağılık kimseler olduğu ve sadece düşmanlarının barış konferansında seslerini duyurmak hakkına sahip oldukları, kabul edilmektedir. Talihsiz ülkelerde, sayıca ezici bir çoğunlukla egemen olan bir dine, gelenek, lisan ve dürüstlüğe sahip olmasınlar mı! Ve niçin vahşice tarafgir sansür? Niçin Türkler için en kötü hakaretlere izin verirken, Ermeni ve Yunanlıların hoşuna gitmeyecek her şeyi makaslıyorlar?”²³

Loti, Türk milletinin de hakları olduğunu büyük bir cesaretle müdafaa etmesi Türk kamuoyunda büyük bir sevgi ve saygı uyandırır. Bunun üzerine tanınmış 81 Türk aydını 5 Haziran 1919 tarihli ortak bir mektupta Loti’ye minnet duygularını bildirmişlerdir. Aralık 1919’da ise Abdülhak Hamit, Yakup Kadri, Süleyman Nazif ve Yahya Kemal gibi isimlerin de aralarında bir grup yazar Pierre Loti Cemiyeti’ni kurmuştur. Cemiyet, 23 Ocak gününü de ‘Pierre Loti’ günü ilan etmiştir. Aynı yıl içinde Loti’ye İstanbul Darülfünun Edebiyat Fakültesi “Müdürrisler Meclisi”nce fahri müdürrislik payesi verilmiş ve kendisine telgrafla bildirilmiştir.

(19) Pierre LOTİ, *Sevgili Fransa’mızın...*, 1.

(20) Y. BULUT, 50.

(21) A. Q. VILLEGGER, 481.

(22) O. KOLOĞLU, 77.

(23) P. LOTİ, *Sevgili Fransa’mızın...*, 3.

Bu dönemde Loti ile son halife Abdülmecid Efendi yazışır. Bu mektuplaşmaların 1910'dan 1923'e kadar sürdüğü söylenilir. Loti, gönderdiği mektupta kendisine sitem eden Abdülmecid Efendi'ye Türkiye'yi şiddetli müdafaa ettiği için Fransa'da zor günler geçirdiğini ve vücudunu ve ruhunu Türk milletine vakfettiğini belirtir: "Zat-i necabetpenahilerinin benden hiçbir zaman şüphe etmemelerini istirham ediyorum. Ben, vücudumu ve ruhumu, değerleri böylesine yanlış tanınan aziz Türk milletine vakfettim. Zaman zaman ümitlendim, zaman zaman ümitsizliğe kapıldım. Sanki kendim de Osmanlı imişim gibi ıstırap duyduğum devreler oldu. Davamız uğrundaki gayretlerimin boşa gittiğini sanmıyorum. Ermeni ve Rumların azgın propagandalarına ve durmadan saçtıkları altınlara rağmen, vatandaşlarımızın gözünü açabildiğimi umuyorum. Ancak müdafaalarının şiddeti yüzünden Fransız Hükümeti'nin ve basının çoğunluğuna karşı cephe almış oldum. Bu yüzden bilhassa İstanbul ile olan muhabereğim kontrol ediliyor, hatta bazalarına el konuyor"²⁴.

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra ilan edilen Wilson İlkeleri'nin 12. maddesinin ihlal edilmesine tepki gösteren Loti Türkler lehine sesini duyurmak ve baskı yapmak için hiçbir fırsatı kaçırmaz. Loti hakkında kapsamlı bir biyografik eser kaleme alan Fransız yazar Alain Quella Villeger'e göre, 1919'da birbirine karşı çok çeşitli hareketler söz konusudur: Yunanistan'ı, Ermenistan'ı, Türkiye'yi savunanlar. O sırada Fransız kamuoyu, ağırlıklı olarak Türk düşmanıdır. Loti'nin ya da arkadaşının çabaları meyvesini ancak 1920'de verecektir. Türkiye, Birinci Dünya Savaşı'nda Alman kampını seçtiğinden şimdiki durumda Büyük Savaşın kini tazeliği korumaktadır ve zaten kamuoyunu daha çok Almanların ödeyeceği savaş tazminatı sorunu meşgul etmektedir²⁵.

Gerçekten 1919'da Fransız kamuoyu Türkler'e karşı iken, Loti ve diğer Türk dostu Fransızların çabaları sonucunda 1920'den iti-

baren giderek Türkler'in lehine bir kamuoyu oluşmaya başlamıştır. Bu gelişmelerde olaylar kadar, kamuoyunun Şark Meselesinin ve Fransa'nın çıkarlarını her geçen gün daha iyi anlayıp değerlendirmeye başlamasında Loti'nin rolü çok büyük olmuştur²⁶.

Loti'nin Türkler hakkında yazdıkları hükümet çevrelerinden kamuoyuna kadar meyvelerini verir. 1920'de yayınlanan *Sevgili Fransa'mızın Doğudaki Ölümü* adlı eseri Avrupa'da büyük yankı uyandırır: "İzninizle kitap diyeceğim bu çalışma son derece haklı bir davayı savunmak için yazdığım dördüncü ve ne yazık ki! Bunca alt edilmez taraf tutmanın ve bunca kör inadin karşısında gitgide artan bir şaşkınlık, hayret ve öfke içinde yazılmış bir kitap olacak." *Le Temps*'in edebiyat eleştirmeni Paul Souday o günlerde şu tespiti yapar: "Pierre Loti, Türkiye lehine yürüttüğü kampanyasını çok sayıda batılı okurun üzerinde etki uyandırmakta gecikmeyen kederli bir coşku ve ateşli bir sevgi seslenişiyle sürdürüyor. Büyük bir yazara kendini böylesine sevdirmek için bu halk adına kuşkusuz iyi bir not"²⁷.

Türk veya Türkiye imajının oldukça olumsuz olduğu bir dönemde Ermeni Meselesi hakkında yazılar yazmıştır. Yazılarında ve eserlerinde bu konuyu Avrupa gündemine taşıyan Loti'nin Ermeniler'le önceleri bir sorunu olmamıştır. Daha ilk romanı *Aziyade*'den itibaren eserlerinde Ermeniler'i görürüz. Romanda Loti'ye yardım eden sadık uşağı Ahmet vardır. *Aziyade*'de onu Türk gösterir, ama *Doğu'daki Hayalet*'te onun bir Ermeni olduğunu söyler. Keza, 1887'de İstanbul'a gelen Loti'ye Hatice'nin bulunmasına yardım eden Anaktar Şiraz bir Ermeni kadındır.

Loti, *Sevgili Fransa'mızın Doğudaki Ölümü*'nde "Ermeni katliamları" başlıklı ya-

(24) Pierre Loti ve Claude Farrere'nin Abdülmecid Efendi'ye Mektupları, Çev: Orhan YÜKSEL, *Hayat Tarih Mecmuası*, Sayı: 11, Cilt: 2, Aralık 1965, 44.

(25) A. Q. VILLEGGER, 482.

(26) Adil DAĞISTAN, Milli Mücadele Döneminde Türk-Fransız Yakınlıklarında Pierre Loti'nin Rolü, *Türk Kültürü Araştırmaları*, Cilt: 31, 1993, 111.

(27) A. Q. VILLEGGER, 488-489.

zısının kendisi için küçük bir savaş bayrağı açmakla aynı anlamda olacağını ifade eder. Bu savaş oldukça kök salmış yanlış fikirlere, yıkılması imkânsız önyargılara karşı bir savaştır. Böyle yapmakla hakaretlere maruz kalacağını belirtir. Yine de hiçbir şeyden korkmayacak ve çekinmeyecektir: “Şu saatten sonra, hayattan hiçbir şey beklemem ve hayatta hiçbir şeyden korkmam. Vicdanımın beni tekrar ve tekrar söylemeye zorladığı şeyler hakkında, susmaya beni hiç kimse zorlayamaz”²⁸.

Osmanlı aleyhine oynanan oyunlar ve Türkiye hakkında karalama kampanyaların artmasıyla beraber ümitsizliğe kapılan Türkler’den Loti’ye mektuplar yağar. Loti, “*Sevgili Fransa’mızın Doğu’daki Ölümü*” adlı eserinde bu mektuplara yer verir. Daha önce yazdığı “*Bize Gerekli Olabilecek Müttelikler*” başlıklı makalesini de bu kitaba koyar. Loti, -Türkler gibi- çaresiz ve ne yapacağını bilmeyen biri olarak şunları yazar: “Zavallı Türkler! Şaşkınlık ve ümitsizlik içinde her taraftan bana yazıyorlar. Ama ne yazık ki sesimi ve onları gerçekten tanıyan bütün Fransızların çok sayıda ses beraberliğini duyurmak için ne yapabilirim? Paris basınının bütün büroları onların azgın düşman sürüleriyle dolup taşıyor. Onların kaybettiğine hükmeden Ermeniler, Yunanlılar ve her renkte Levantenler (Ortadoğulular) yağmaya koşuyorlar”. Arkasından bir Türk mektubuna yer verir. Mektupta Fransa’dan yardım isteyen ve yalvaran bir Türk’ün çığlıkları vardır. O da İstanbul’da kuvvetli ve dost bir Türkiye bulunmasının Fransa için temel çıkar olduğunu duyurmaktan başka bir çare olmadığını söyler²⁹.

Yazdığı yazılarla Türk tezinin Paris’te tanınmasına yardımcı olan Loti, Türkler’i savunurken bir yandan da Fransa’nın menfaati icabı Türkiye ile olan ilişkilerinin devam etmesi üzerinde durur: “Her şeye rağmen, eğer, asırlık müttelikimiz olan zavallı Türkiye’ye, daha az zalim davranabilseydik, bize eskiden sahip olduğumuz imtiyazları geri verirdi. Türkiye’yi yıkmakta ısrar ederek anlamıyoruz ki biz aynı zamanda Doğu’daki yüzyıllardır

süregelen üstünlüğümüzü de yıkıyoruz. Fark edemiyoruz ki orada bizim yerimize geçmek için çabalayan büyük rakiplerimizin ekmeğine yağ sürüyoruz ve düşünmüyoruz ki böyle yaparak Ortadoğu’da yıllık yaklaşık iki milyarlık bir gelirden kendimizi yoksun bırakmış oluyoruz”³⁰.

Loti, I. Dünya Savaşı sonrasında Fransa’da basılmaları yasaklanan makalelerinde Osmanlı İmparatorluğu’nu parçalama girişimlerine ve karalama kampanyalarına alkış tutanlar hakkında şunları yazar: “Oh, onları çok iyi tanıyorum. Bugün Türkler’e haksızlık edenlerin, Şark’a ayak atmamış, önyargılarla gözleri körleşmiş insanlar olduklarını biliyorum. Onlar, iyi niyetli olduklarına hiç şüphem olmayan bu insanlar, çığırından çıkmış bir propagandanın ajanlarına kendilerini kaptırıyorlar. Bu propaganda odaklarının isimlerinin sonu çoğu kez ‘yan’ ile bitiyor. Onlar kendi çıkarlarının peşinde, ama aynı zamanda kendi iradelerini, belgeleri inceleyecek ne zamanları ne de niyetleri olan çoğunluk üzerinde hakim kılıyorlar”³¹.

Ermeni olaylarının iç yüzünü yazan Loti, elinden geldiğince Türkler’in “korkunç, baskıcı, işkenceci” oldukları yönündeki iddiaları çürütmeye gayret eder. Fransız askerlerinin Türkler’den çok memnun olduğuna ve Türkler için son derece sevgi dolu yazılmış yüzlerce mektubun elinde bulunduğu dikkat çeker. Ermeni kamuoyunun katliam iddialarına karşı Loti, asayiş bozan, ülkede ceset yığınları oluşturan Ermeniler’i haksız bulur: “Ermeniler o sırada Osmanlı tebaası idi. O devirde rahatları mükemmel bir şekilde yerindeydi ve bununla birlikte muhbir ve izci olarak Rus işgal orduları önünde koşmakta tereddüt etmediler. Şehirlerde ve kasabalarda sadece Türk evlerini tespit etmiyorlardı, aynı zamanda var güçleriyle yangın çıkaran, işkence yapan ve ceset yığınları oluşturan ilk kişilerdi. Kendi ülkesinde ve tam savaşın or-

(28) P. LOTİ, *Sevgili Fransa’mızın...*, 20.

(29) P. LOTİ, *Sevgili Fransa’mızın...*, 4.

(30) P. LOTİ, *Sevgili Fransa’mızın...*, 19.

(31) P. LOTİ, *Sevgili Fransa’mızın...*, 5.

tasında işlenmiş böyle suçları şiddetle cezalandırmayacak dünyadaki halk hangisidir?³²” Loti devamında Ermeni hakaretleri karşısında omuzları silkelediğini ve kendisine bir süre izin verildiğinde çürütülemez şahitliklere dayanan bir kitap yayınlayacağını söyler³³.

Loti’ye göre, Türkiye’deki Fransızlar, Türkler hakkında iyi şeyler söylemesine rağmen Ermeniler için aynı şeyleri söylemez. Türkiye’de oturan Fransızlar arasında Ermeniler’e karşı iyi bir hatırası olan yüz kişiden ancak bir kişi zor bulunabileceğini iddia eder: ”Onlarla ticarî ya da başka türlü ilişkiler özellikle ticari ilişkiler kuran herkes antipati kazanarak bundan vazgeçtiler. Bu konuda benim deneyimlerime gelince, belki kötüsüne düştüm ama istisnalar dışında onaylayabilirim ki onlarda sadece ahlakî gevşeklik, bozukluk, tembellik, kötü işler ve dalavere gördüm ve böylece anladım ki, aslında doğruluğun kendisi olan Türkler’i, onların (Ermeniler’in) bu ikiyüzlülüğü ve düzenbazlığı tiksindiriyor! Tanımaları gereken birinci en kötü düşman olarak görüyorlar”³⁴.

Osmanlı egemenliğindeki Ermeniler hakkında sert sözler sarf eden Loti onları bir meyvenin içindeki ve onu kemiren kurtlara benzetir. Ona göre, Ermeniler tıpkı Yahudilerin Rusya’da yaptığı gibi bütün servetlerini değişik usullerle, özellikle de tefecilik yaptılar. En ücra köşedeki köylerde, kısa vadeyle yüksek faizli borç para verip, karşılığında köylülerin ineklerini, sabanlarını, daha sonra da toprağını aldılar. Bunlara ilaveten bir de özellikle İslam’a karşı Katolik ve Ortodoks dünyasını kışkırtarak Türkler’in onlara olan kızgınlığını artırdılar³⁵.

1896 yılında İstanbul’da medyana gelen olaylarda Ermeniler’in Türkler’e karşı komplo kurduklarını hatırlatır ve bu olayla ilgili bir hikâyeye anlatır: “Asya’da bir şehirde 1896 katliamları esnasında, konsolosluga Fransız kimliği altında birçok Ermeni sığınmış. Bunlara kucak açmış olan Fransız konsolosu etrafta neler olup bittiğini görmek için

terasa çıkmış. Bu esnada arkasından gelen iki kurşun, kulağının yanından geçmiş. Arkasına dönünce, onu, komşu evlerin birinden gözetleyen bir Ermeni’yi fark etmiş. Ermeni yakalanıp sorguya çekilince, sinsî saldırgan şöyle cevap vermiş: ‘Ben ateş ettim. Çünkü bundan dolayı Türkler’in suçlanacağını ve konsolosu öldürdüklerinden dolayı Fransızların Türkler’e karşı ayaklanacağını düşündüm’ demiş”³⁶.

Osmanlı’daki gayri müslimleri karşılaştıran Loti Yunanlıları hareketleri ölçülü hatta kibarlık kılıfıyla kamufle edilmiş olduğunu, Bulgarları ise kaba ve vahşice bulur. Ermeniler hakkında da olumsuz değerlendirmelerde bulunan Loti, iğrençlik rekorunun Ermenilere ve özellikle de kadınlara ait olduğunu kaydeder: “Hiç şüphesiz uzun zamandan beri bu ırkın insanların dalaverelelerini biliyordum ve sonuçta ırkçılıklarını de tanımaya başladım. Şimdi ise, Türkler tarafından birçok defa işittiğim kabalıklarını, ikinci taraflarını ve tabiatlarının sertliğini izleme fırsatım oldu”³⁷.

1896’daki olaylarda Ermeni örgütlerin yaptığı saldırıları, kurduğu tuzakları anlatıktan sonra Sultan Abdülhamid’e kurulan bombalı saldırıyı cezalandırmayacak bir ülke bulunmadığını belirtir: ”1896 katliamlarının tüm çirkinliğini Türkler’in üzerine yüklemekten önce, Ermeni Devrimci Partisi’nin nasıl bir vahşilikle saldırılar yaptığını unutmamak gerekir. Üzerlerinde küstahça (şehir kesinlikle külden bir çöle dönüşecek) yazan afişler asarak şehri yakma niyetlerini açıkça duyurduktan sonra, bir grup genç suikastçı Osmanlı Bankası’nı ele geçirip patlatmaya hazırlanırken, diğerleri Psammata mahallesinde kan döküyorlardı. Olaylar kızıştıktan sonra tam on sekiz tüyler ürpertici saat geçti. Her yerde, camlardan atılan birçok bomba, Ermeniler’in bombaları, askerlere isabet etti.

(32) P. LOTİ, *Sevgili Fransa’mızın...*, 6

(33) P. LOTİ, *Sevgili Fransa’mızın...*, 7

(34) P. LOTİ, *Sevgili Fransa’mızın...*, 24.

(35) P. LOTİ, *Sevgili Fransa’mızın...*, 24-25.

(36) P. LOTİ, *Sevgili Fransa’mızın...*, 25

(37) P. LOTİ, *Sevgili Fransa’mızın...*, 30.

Sarayda Sultan cuma namazındayken, dua özellikle kesildi. Pekâlâ! Dünyada böyle bir saldırıyı böyle bir cezalandırma ile cevaplandırmayacak devlet var mı?³⁸

Loti'nin Ermeniler hakkındaki olumlu kanaatleri zamanla değişir, onların gerçek yüzünü gördükçe yazılarında daha sert ifadeler kullanır. Ermeniler'in kirli propagandalarla dünya kalabalıklarını yordugunu ve Hristiyan kimliğinden dolayı Avrupa'nın dikkatini çektiğini anlatır. Ermeniler'in iddia ettiği ölü sayısını gerçekçi bulmaz. Türk erkeklerin terk ettiği köylerde Ermeniler'in kadın ve çocukların hunharca katlettiklerini öğrendiğini söyler. Türkler'in Ermeniler gibi şikâyetlerde ve yakınmalarda bulunmadığını, aksine Ermeniler'in Avrupa kamuoyunu yanılttiklarını belirtir: "...zavallı Türkler'in, Hristiyan olmamaları Avrupa'nın gözünde temel bir eksiklik, Ermeniler ve Ortodokslar, bu Hristiyan kimliğinden yeteri kadar faydalandılar ve herkesi bununla aldattılar"³⁹.

Türkler'in hukukunu müdafaa eden bu tavrı ve eserleri dolayısıyla Avrupa'da ve özellikle Fransa'da istenmeyen adam haline gelir ve zaman zaman ağır hakaretlere mâruz kalır. Hatta Türkler'in davasını Fransız kamuoyunun gündemine getirdiği için Ermeniler tarafından 'Ermeni soykırımı'nı göz ardı etmekle suçlanır. Hatta Avrupa'da yaşayan Ermeniler kendisinin gazetelerden kesilmiş fotoğraflarının etrafına ağır ve hakaret dolu sözler yazar⁴⁰.

O dönemde Loti'nin yazdıkları Ermeniler'i öyle çileden çıkarır ki, Ermeni Propaganda Komisyonu tepki olarak Paris'te "Kıyımcıların Dostu Piyer Loti" adıyla bir kitap yayınlar. L. Baronian'ın Cenevre'de yayınlanan "Siyasetçi Piyer Loti... Ve Ermeni Kıyımı" başlıklı yazısı Loti'yi Türkler'den daha tehlikeli sayar: "Türkler'in ondan daha mükemmel bir avukatı olmazdı; zira romanının, büyük üslupçunun hayali, ikinci vatanında yurttaşları tarafından işlenen her türlü suçu haklı gösterecek gerekçeler bulunuyor

(...) Türkler'i masum gösterdiğine göre onlardan daha kıyıcı, daha suçlu, Türkler bireyleri öldürüyor, Loti ise bütün halkı (...) Ben Loti'yi Jön Türk ajanı olmakla itham ediyorum"⁴¹.

Avrupa kamuoyundaki 'Ermeni katliamı' iddialarını araştırmak üzere olay yerlerine gönderilen Fransız subaylarının resmi raporlarını okuyan Loti bunun bir Ermeni şantajı olduğu kanaatine varır. İddiaların gerçek amacını şöyle açıklar: "Eskişehir'de Ermeniler bana Türk evlerinde silahlar olduğunu söylemeye geldiler. Ama Fransız misyoneri 'Ludovic Marseille baba' tarafından, Ermeni muhbirlerin bu silahları terhis olmuş askerlerden aldıklarını ve o Türkler'e bizzat kendilerinin sattıklarını öğrendim. Ve biraz daha devam edelim. Bu sözde katliamlar konusunda hafiflikle davranan Ermeni muhbirlerle konuşunca, bana birçoğu bu olayları, güçlü devletleri etkilemek ve böylece müttefiklerin yardımını elde etmek amacıyla fazlasıyla abartıldıklarını itiraf ettiler"⁴².

İngilizlerin kendilerini Türk baskısından kurtarmak bahanesiyle Fransızlara karşı Ermeniler'i kullandıklarını söyleyen Loti'ye göre katliam iddiaları abartılıyor: "... Ermeniler'in, profesyonel üçkağıtçılar ve iftiracılar olarak Türkler'i kemiren kurtlar olduğunu ve zenginliklerini onlardan elde ettiklerini, Osmanlı İmparatorluğu'na karşı Hristiyanlıklarını ve bunun dışında sadece birer katliamcı olmaları gibi bu idamların hafifletici sebepleri olduğunu iddia etmem. Zannetmiyorum ki hiçbir ülkede, hiçbir zaman, iftira sanatı Ortadoğuluların Türkler'e karşı kullandığı kadar ustaca kullanılmadı"⁴³.

1920 yılında Fransız hükümeti Osmanlı mirasından hissesine düşenleri rahatça elde etmek için Çukurova, Urfa, Antep bölgesinde askeri eylemleri artırmaya başla-

(38) P. LOTİ, *Sevgili Fransa'mızın...*, 27.

(39) P. LOTİ, *Sevgili Fransa'mızın...*, 29-30.

(40) P. LOTİ, *Sevgili Fransa'mızın...*, 30.

(41) O. KOLOĞLU, 51-52.

(42) P. LOTİ, *Sevgili Fransa'mızın...*, 37.

(43) P. LOTİ, *Sevgili Fransa'mızın...*, 52-53.

mıştır. Bunlara Ermeni birliklerinin katılmasıyla bölgenin karıştığını görüyoruz. İşte Loti, sözü edilen bölgelerde Fransız askeri kılığına girip ortalı kavuran Ermeni çetelerine dikkat çeker. Bu çetelerin Fransa'nın Doğu'daki üstünlüğünü almak için kullanıldığını belirtir. Fransız üniformalı Ermeni lejyonerlerin silahlarla Türkler'in yaşadığı şehirlere girip vahşice saldırılarda bulunduğu ve Adana ve Hatay gibi şehirlerde düzeni sözde korumak için kendilerine verilen dokunulmazlığı kullanarak bütün kötü emellerini gerçekleştirdiklerine değinir. Loti'ye göre; yağmalar, hırsızlıklar, cinayetler, yıkım, Türk köylerinin yakılması kesintisiz olarak birbirlerini izledi. Hatay'da çok sayıda Müslüman inanılmaz işkenceler sonunda sakat bırakıldı. Uzun sürgünlerden sonra evlerine dönen mahkûmlar katledildikten sonra utanç verici bir şekilde parçalandılar ve cesetleri günlerce gömülmeden öylece kaldı. Maraş şehri vahşice bir topçu ateşiyle bombalanıp kırıntı haline dönüştü⁴⁴.

10

Loti, Antep ve Urfa gibi şehirlerde Ermeni lejyonerlerinin yaptığı katliamların Fransız askeri dernekleri tarafından Paris'e konu hakkında detaylı raporlar gönderilmesine rağmen kamuoyundan saklandığını itiraf eder: "Sonunda Türk halkı toplu olarak ayaklandı ve silahlanarak arka arkaya savaşlara girdiler ve birçok yaralı ve ölü oldu. Eğer Ermeniler öldüyse, çok daha Müslüman ve Yunan öldü ve yaklaşık iki yüz Fransız öldü. Gregoryan kilise tarafından hazırlanan raporlar da bunun göstergesi. İddia ediyorum ki, Ermeniler'in Maraş'ta katledilmesi hikâyesi iki yüzlülüklerinin en büyüğüdür"⁴⁵.

Fransız basınının Türkler'e olan tutumuna ait örnekler veren Loti, Ermeniler'in Fransa'ya yaptığı ihanetlerden birini şöyle anlatır: "Az zaman önce büyük harflerle şunu basmışlardı: 'Urfa'daki Fransız garnizonu pusuya düşürüldü.' Ve işte bu pusunun hikâyesi; 'Garnizonumuz Urfa'da asiler tarafından kuşatıldı (İngilizler eskiden olduğu gibi, ölüme kadar cesaretle ülkesini savunan cesur Türkler'e asi demekten çekinmiyorlardı.)

Garnizonumuz buna rağmen çok büyük bir baskı altında değildi ve uzun müddet saldırılara karşı dayanabilirdi. Zaten korumalarını üstlendikleri Ermeni halkı tarafından da gereksinimleri karşılanıyorlardı. Hâlbuki asilerle yapılan bir anlaşma sonunda (yani Türk vatanseverleriyle), bu Ermeniler gönderdikleri malzemeleri kestiler ve hatta garnizona gelen su yollarını da kestiler. Böylece Fransız garnizonu şehri terk etmek zorunda kaldı. Ve yolda pusuya düştüler vs. Evet, işte Ermeniler hesabına güzel bir ihanet! Ne önemi var, hiç kimse bu alçaklığı belirtmedi"⁴⁶.

Loti, Ermeniler'in o dönemde çektikleri filmle davalarının propagandasını ustaca yaptıklarını ve Batı'da birçok insanın bu filme inanacağını vurgular: "Çektikleri sıkıntıyı sinemaya taşıdılar! Amerika turunu bitirmiş olan bu müthiş filmi pek yakında Fransa'da görebileceğiz. Görkemli başlıklarla, büyük bir beceri ve güç iş olarak duyurdukları bu film hakkında, gazeteler bize bütün bölümlerin düzmece olduğunu ve Amerika'da Ermeniler'in anlattığı hikâyelerle çevrildiğini ve rastgele bazı figüranların gerekli değişiklikler yapılarak bu filmde oynatıldığını bize itiraf etmekten çekinmediler. (.) Muhakkak ki bu girişim çok ustaca ve gözü pekti ve ayrıca Ermeniler için hiç küçümsenmeyecek bir şey olarak çok kazançlı bir girişim olacaktı. Şunu kesin olarak söyleyebilirim ki, Amerika'da olduğu gibi bizde de birçok basit düşünceli insan bu uydurma sahneleri canlı olarak filme alınmış sanacak"⁴⁷.

Loti bu kirli propagandaya karşılık Türkler'in, Ermeniler'in yaptığı katliamların fotoğraflarını çekmekle yetindiklerini söyler. Ama en azından bu girişim doğal bir davranıştır ve rakiplerinin sanatsal fantezilerinden daha fazla anlam taşımaktadır. Loti o dönemde Fransızların ünlü gazetesi *İllustrasyon*'a katledilen Türkler'in fotoğraflarını gönderir. Bunlar Ermeniler'in, özellikle son Rus isti-

(44) P. LOTİ, *Sevgili Fransa'mızın...*, 55.

(45) P. LOTİ, *Sevgili Fransa'mızın...*, 55.

(46) P. LOTİ, *Sevgili Fransa'mızın...*, 60.

(47) P. LOTİ, *Sevgili Fransa'mızın...*, 81-82.

lası sırasında Türk köylerinde, tüm erkekler savaş için gidince kalan kadınlar, çocuklar ve yaşlıları katledilmesi sonucu oluşan ceset çukurlarıydı⁴⁸.

Loti'ye göre, Ermeni meselesinin nedenlerinden biri de Osmanlı'nın son döneminde yaşanan İngiliz-Fransız rekabetidir. İngilizlerin, Fransa'nın Doğu'daki etkinliğini kırmak, Osmanlı Devleti'ni parçalamak için Araplar'ı ve Ermeniler'i kullandığını belirtir. Milliyetçilerin Diyarbakır ve Halep'te Fransa'ya karşı kışkırtıldığını iddia eden Loti, aynı şekilde Ermeniler'in intikam alma-ya teşvik edildiğini, hiçbir Ermeni'nin zarar görmemesi için Türk milliyetçilerinin en ağır emirleri aldığını ve İngilizlerin sebep olduğu savaşlar yüzünden Klıkya'da katliamlar yapıldığını yazar⁴⁹.

Loti, kitabında bol bol kendisine gönderilen mektuplara da yer verir. Bir Fransız emekli çavuşu olan Gabriel Charrazac Loti'ye yolladığı mektubunda Türk askeriyle olan kısa münasebetini müteakip, onlarla ilgili kişisel duygularını şöyle aktarır: “Geçen sene Suriye’de Beyrut’ta bir savaş esiriyle nezarethanesinin yönetiminde bulunuyordum. Bizlere yanlış tanıtılan Türkler’in vahşi olmadığını farkına vardım. Ermeniler’in ve Hristiyanların katledilmesine ilişkin İngiliz kaynaklı yeni haberlerin okunması karşısında yalan olduğunu biliyor ve omuz silkiyorum”⁵⁰.

Loti'nin Türkler'i savunan yazıları Ermeni çevrelerinde büyük rahatsızlık yaratır. Loti, sık sık Ermeni yazarlarla polemige girer. Ancak 6 Nisan 1920 tarihli *L'Avenir*'de bu polemige nokta koyacaktır: “Ermenistan'daki kıyımlar -ya da Ermenistan'daki infazlar- üzerine ruhumda ve vicdanımda gerçeğin ta kendisi olduğuna inandıklarımı daha önce tekrar tekrar söyledim; bunları bir kez olsun onaylamışsam, Tanrı beni bağışlasın. Ben sadece kanıtlara dayanarak bunların daima utanmazca abartıldığını iddia ettim (...) Özellikle Türkiye'yi yağmalamak için üşüşen Avrupalı halkların açgözlü politikasına hiz-

met amacıyla her seferinde tam zamanında ısıtılıp öne sürülen 'Ermenistan'daki kıyımlardan' daima kuşkulandım”⁵¹.

İstanbul'un Türklerde kalması gerektiğini düşünen ve bu düşünceyi hararetle savunan Loti'ye göre, aksi takdirde Fransız nüfuzunun son parçası da yok olup gidecektir. İşte Fransız kamuoyu da aynen böyle düşünmekte ve Doğu'daki maddi ve manevi çıkarlarının Türkler'in İstanbul'da kalmalarıyla korunabileceğine inanır. Dolayısıyla 1920 başlarından itibaren Fransız kamuoyunun İstanbul konusunda Türkiye lehine takındığı tutumun, 20 Ocak 1920'de Başbakanlığa gelen Millerand'ı kısmen etkilediği söylenebilir. En azından yeni Fransız Başbakanın, Sèvres taslağının hazırlık aşamalarında (Şubat 1920 Londra ve Nisan 1920 San Remo konferanslarında) Yüce Konsey'in İstanbul'un Türkler'e bırakılması kararı alması için tavır aldığı bir gerçektir. Loti, 11 Mayıs 1920'de Sèvres projesinin Osmanlı delegelerine verilmesinden kısa bir süre önce, Fransız Başbakanı ve Dışişleri Bakanı Millerand'a hitaben basında bir açık mektup yayınlar ve burada Müttefik devlet adamlarının Yunanlılar ve Ermeniler lehindeki önyargılı davranışlarının yanlışlığını vurgulayarak, Türkiye'ye zarar vermeyen, adil bir antlaşma hazırlanmasının Fransız çıkarlarına uygunluğunu dile getirir. Ne var ki Millerand Loti'nin bu uyarısını dikkate almadı ve 10 Ağustos 1920'de Sèvres Antlaşması imzalandı. Yüzyıllardır paylaşılmayan Osmanlı İmparatorluğu'nun resmen kâğıt üzerinde bölüşüldüğü bu ölüm fermanını ise Pierre Loti, “İngiltere ve Yunanistan tarafından Fransa'nın zararına özenle hazırlanmış tuhaf bir barış antlaşması” olarak tanımlar⁵².

Türkiye sorununa kalıcı bir çözüm bulunmasını isteyen, dost ve güçlü bir Türkiye'nin muhafazasının, gerek Fransa'nın

(48) P. LOTİ, *Sevgili Fransa'mızın...*, 82.

(49) P. LOTİ, *Sevgili Fransa'mızın...*, 83-84.

(50) P. LOTİ, *Sevgili Fransa'mızın...*, 104.

(51) A. Q. VİLLEGER, 496.

(52) Bige YAVUZ, “Kurtuluş Savaşı Dönemi Türk-Fransız İlişkileri Açısından Pierre Loti”, *Frankofoni*, 2003, Sayı: 15, 369.

geçmişteki üstünlüğünün hiç olmazsa izlerinin korunması açısından önemine değinen Loti gerekse Avrupa'daki Sovyet taşkınlıklarına set oluşturması bakımından Fransa için kaçınılmaz ve zorunlu olduğunu vurgular⁵³.

Loti'nin Milli Mücadele dönemindeki çalışmalarının Fransa'nın dış politikasına olumlu yönde yansıdığını, yazdığı eserler, yaptığı girişimler Avrupa'da Türkiye lehine kamuoyu oluşturmuştur. Özellikle 1920 ve 1921 yıllarında görev yapan Fransız başbakanları göz ardı edememiş, dolayısıyla dış politika tercihlerini bu yönde yapmışlardır. Örneğin, Ocak 1921'de başbakanlığa gelen Briand, Sèvres Antlaşması'nın değiştirilmesinden ve Kilikya'daki Türk-Fransız Savaşı'nın bitirilmesinden yana tavır alan kamuoyunun bu isteğini görmezlikten gelememiş ve çözümü Mustafa Kemal ile anlaşmakta bulmuştur. İşte 20 Ekim 1921 tarihli Türk-Fransız Anlaşması'nın ortaya çıkmasında, başta Ulu Önder Atatürk olmak üzere emeği geçen tüm Türk ve Fransız devlet adamları ve yetkililerinin yanı sıra Pierre Loti'nin de dolaylı bile olsa katkısı olduğu yadsınamayacak bir gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır⁵⁴.

Görüldüğü üzere, Osmanlı Devleti'ndeki gayrimüslimleri kışkırtmaya, onlar arasında bağımsızlık fikirlerini yaymaya çalışan Fransa'nın aksine Pierre Loti, yazdığı yazılarla Ermeni Meselesini Avrupa gündemine taşımış, bu sorunu istismar eden devletleri şiddetle tenkit eden bir yazar olarak her zaman Türkler'in yanında olmuştur. Türk milletine iftira atıldığını, Ermeniler'in

Türkleri katlettiğini ve Türkiye'nin toprak bütünlüğünün korunması gerektiğini Fransız ve dünya kamuoyuna açıklamaktan çekinmemiştir.

Bibliyografya

BULUT, Yücel, *Türk Dostları: Pierre Loti ve Claude Farrere*, İ.Ü Edb. Fak. Sosyoloji Bölümü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 1993.

DAĞISTAN, Adil, Milli Mücadele Döneminde Türk-Fransız Yakınlaşmasında Pierre Loti'nin Rolü, *Türk Kültürü Araştırmaları*, Cilt: 31, 1993, 105-112.

ERSÖZ, Faruk, "Güdümlü Bir Yazar Olarak Pierre Loti", *Toplumsal Tarih*, Sayı: 73, Ocak 2000, 8-17

KOLOĞLU, Orhan, *Büyük Dost Pierre Loti'ye Mektuplar*, Ankara: Pierre Loti Dostları Derneği Yayınları, 2001.

LOTİ, Pierre, *Can Çekişen Türkiye 1914*, Çev: Fikret ŞAHOĞLU, İstanbul: Tercüman 1001 Temel Eser (tarihsiz).

LOTİ, Pierre, *Sevgili Fransa'mızın Doğudaki Ölümü* Çev: Tuğrul BAYKENT, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2002

Pierre Loti ve Claude Farrere'nin Abdülmecid Efendi'ye Mektupları, Çev: Orhan YÜKSEL, *Hayat Tarih Mecmuası*, Sayı: 11, Cilt: 2, Aralık 1965, 44-49.

VILLEGER, Alain Quella, *Pierre Loti: Gezegen Seyyahı*, Çev: Aysel Bora, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2002.

YAVUZ, Bige, "Kurtuluş Savaşı Dönemi Türk-Fransız İlişkileri Açısından Pierre Loti", *Frankofoni*, 2003, Sayı: 15, 363-384.

(53) B. YAVUZ, 48.

(54) B. YAVUZ, 370.